

Kresebný test tří stromů

Mojmír Svoboda

Psychologický ústav FF MU, Brno

Projekčním psychodiagnostickým metodám, které jsou používány od Galtonových pokusů se slovním asociačním experimentem v roce 1894, se právem přikládají výrazné pozitivní i negativní vlastnosti. Při kritice jim bývá vytýkána sporná validita. Její zpřesnění lze očekávat v budoucnu od moderních matematických postupů. Projekční metody jsou zaměřeny převážně na dynamické charakteristiky osobnosti (potřeby, zájmy, postoje, názory, problémy, konflikty, interpersonální vztahy, aj.). Na druhé straně je neocenitelnou výhodou těchto metod minimalizace možnosti záměrného zkreslení výsledků. Obecně se má zato, že „validita projekčních technik roste se zkušeností experimentátora“.

K nejstarším projekčním psychodiagnostickým metodám patří bezesporu kresebné projevy. Šípek (1996) je řadí mezi tzv. expresivní techniky. Zobrazují část vědomých a nevědomých rysů osobnosti, jejich vztah k jednání bývá bližší než u mluveného slova. Psychologická diagnostika využívá volné kresby („nakreslete co chcete“), doplňování začatých kreseb (např. Warteggův test, S-test), poněkud speciálních technik – např. malby pomocí prstů a spontánního čmáraní a konečně tématických kresebných technik.

K posledně jmenovaným patří např. Kresba postavy. Tu používá Goodenoughová k diagnostice dětského intelektu, a je tak zařazována k výkonovým testům. Jako projekční metodu ji prezentuje Machoverová („Draw a Person Test“ z roku 1949 – DAP) či Baltrusch („Figure Drawing Test“ – FDT). Z dalších testů můžeme uvést Fayové „Paní jde na procházku a prší“, „Dům – strom – člověk“ („House-Tree-Person Test“) J. N. Bucka, nebo nejznámější a nejvíce používaný Kochův „Baum-Test“ (Test stromu). Lze ještě uvést (z mnoha existujících) dále např. Test kruhu, publikovaný Johanssonem v roce 1980, Test čáry života

pražského psychoanalytika J. Tyla nebo nestandardizovanou kresbu neznámého zvířete. Asi nejvíce exploatovanou technikou v dětské psychologii je „Kresba rodiny“, resp. „Kresba začarované rodiny“ (viz Blau 1991, Koluchová, Morávek 1991, Stančák 1996, Svoboda 1999, aj.).

Portugalec R. Corboz (mj. později působící na lékařské fakultě curyšské univerzity) je autorem u nás neznámého testu, jehož obsahem je kresba tří stromů. Autor nevycházal z žádných teoretických úvah, ale z pozorování, které učinil u dětí z prvních tříd (1963). Ty měly k svátku matek nakreslit nějaké stromy. Většina dětí namalovala stromy tři a ke všeobecnému překvapení je sama uvedla do vztahu k otci a k matce. To Corboze inspirovalo k úvaze, že v kresbě stromů lze rozpoznat citové vztahy k jiným lidem a mezi jednotlivými členy rodiny navzájem.

V Testu tří stromů (jak jej nazýváme ve shodě s autorem – název však vznikl později) „volí“ zpravidla dítě sebe samotné a dále obvykle též rodiče. Může se ale stát, že se na místě rodiče objeví sourozenci, prarodiče nebo někdo jiný. Pak je potřebné zjistit v inquiry, proč dítě zvolilo právě toho člena rodiny a jiného vytěsnilo.

Důležité je, že v instrukci nesmí být obsažena formulace, že by si měl proband představit tři stromy jako rodinu – pozor na zavádějící analogii kresby rodiny začarované do zvířat. Požadujeme imaginaci nějakých tří stromů, které mají být nakresleny („nakresli nějaké tři stromy“). Po nakreslení stromů jsou probandi dotazováni, koho z rodiny který strom připomíná. Zkoumané osoby to mají napsat pod jednotlivé stromy. V následném dotazování, co si děti pod jednotlivými stromy představují, se zpravidla dovíme, že stromy znázorňují konkrétní členy rodiny. Odpovědi jsou často spontánní s absencí cenzury. Např.: „Tento strom mi připomíná otce“.

Corbozův test splňuje mnohé ze základních požadavků kladených na projekční testy (Říčan, Ženatý 1988); např.

víceznačnost (neurčitost) spojená s podnětností, konfrontace s osobnostními problémy v názorné formě, neobvyklost úlohy, navození specifické sociální interakce, navození řeči metafory a symbolu.

Popsané metody používá Edda Klausmanová jako zrcadlo porušených vztahů u dětí a mladistvých v rámci exploatace Leunerova katatymního prožívání obrazů. Metoda slouží jako nástroj pro zesílení dynamiky rodinné terapie. Je to jeden z příkladů neortodoxního použití Leunerovy techniky s totální absencí jeho deseti základních krystalizujících motivů.

Použili jsme Corbozovu metodu v pilotní studii u posluchačů psychologie na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Aniž tušili, co bude obsahem zájmu, v následném inquiry všichni (mezi nimi studenti z Venezuely, Mongolska, Kypru a Kuvajtu) interpretovali sami svoje kresby v autorových intencích, tzn. sdělili, že kreslili nukleární rodinu, resp. její tři členy.

Když jsme se poprvé dověděli o existenci této metody, neměli jsme sebestnější údaje o ní. Nepodařilo se nám opatřit žádné další informace než ty, které byly zmíněny výše. Začínali jsme tedy „na zelené louce“. Preliminární údaje jsme přednesli na několika odborných setkáních.

Ilustrace

Následující obrázky snad budou ilustrovat podstatu testu. Nejdříve dvakrát ukázka otec-matka-dítě. Na obou obrázcích mají děti obtíže nalézt svoji cestu „vzhůru“, jsou zastíněny dominantnímu rodiči. Na **obr. 1** se dítě umístilo mezi rodiči jako rušitel, opozičník, přičemž rodiče mu do jisté míry poskytují oporu. Dítě na **obr. 2** se stalo doslova okrajovou figurou. Rodiče navzájem korespondují svými větvemi, zatímco dítě vztahuje prázdné ruce vzhůru.

Obr. 3 ukazuje kombinaci vztahu matky s devítiletým pacientem – astmatikem a s jeho o 6 let starší sestrou. Chlapec se snaží zbavit péče rozvedené matky

(distance od mateřského stromu). Přesto dlouhá „paže“ matky dosáhla na dítě s „napomínajícím ukazováčkem“.

Následující dvě kresby ukazují vypořádání se smrtí. **Obr. 4** je od čtyřiatřicetileté studentky, která se dvakrát pokusila o sebevraždu. Dívka hledá silnou oporu. Vlevo je otcovský strom, vpravo je sestra, která má silnou zástupnou roli místo matky. Korespondence s otcem je znázorněna propletením větví.

Obr. 5 je od třináctiletého chlapce, který před 3 roky náhle ztratil svého o 4 roky mladšího bratra, který zahynul při autonehodě. Život této rodiny byl od té chvíle silně narušen.

Obr. 6 znázorňuje rodinné složení, ve kterém nevidíme žádnou diferenciaci mezi jednotlivými stromy. Děvče nechťelo a nemohlo dopustit rozlišení stromů.

Obr. 7 je kresbou anorektického děvčete a demonstruje symbolickou potřebu závislosti u této nemoci. Kresba znázorňuje diferenciaci mezi jednotlivými členy rodiny. Za pozornost stojí dekorativní podzimní listy, které padají k zemi z mateřského stromu, který se přimyká k jedli stojící ve středu. Jedle symbolizuje snaživého syna, který usiluje o osvobození od rodinné „masy“ a teď musí poskytovat oporu. Zbývající strom (pacientka), visící nad propastí, bratra symbolicky objímá. V této kresbě je otec nepřítomný.

Obr. 8 dokumentuje ambivalentní pubertální krizi související s odloučením. Objevily se jen dva žalostné stromy, které usilují o odloučení, naproti tomu jsou však spojeny navzájem svými větvemi. Je zde vyjádřeno téma spojení a odloučení. Příklon a odpor se zrcadlí ve vzájemně se proplétajících dlouhých větvích.

Test tří stromů v diplomových pracích

Pro získání prvních zkušeností a z důvodů ověření racionálně testu jsme zadali a vedli několik diplomových prací posluchačů psychologie na filozofických fakultách v Brně a v Olomouci. Jedná se o tyto práce:

Sedláková R.: Test tří stromů – první aplikace na české populaci. FF MU, Brno 1993.

První použití testu na českých probandech, středoškolácích ve věku 15–17 let. Zajímalo nás, zda bude test použitelný i pro starší populaci, než použil Corboz. Tato práce je významná i tím, že se pokusila stanovit kritéria hodnocení kreseb. Soubor tvořili 104 studentů, 79

dívek a 25 chlapců. O kritériích viz dále. Dále byla použita metoda Škála rodinného prostředí.

Instrukce zněla: „Nakreslete na čistý bílý papír jakékoliv tři stromy.“ Po ukončení práce byly pokusné osoby vyzvány, aby ke každému namalovanému stromu přiřadili členy své rodiny, včetně sebe. Potom měli vyjádřit svůj pocit ze vztahu tří stromů, které namalovali.

Šimková, B.: Test tří stromů. FF MU, Brno 1994.

Práce měla spíše kvalitativní charakter a byla zaměřena na mapování některých údajů testu. Dvacet dětí (9 chlapců a 11 dívek) ve věku 10–12 let bylo vyšetřeno zmíněným testem spolu s dalšími technikami (Antony-Bene, kresba Naše rodina, rozhovor s dítětem, byly získány podrobné údaje od učitelek). Prováděl se podrobnější rozbor jednotlivých pokusných osob.

Heřmanová, D.: Kresba tří stromů u adolescentů. FF MU, Brno 1997.

Metoda byla administrována u adolescentů docházejících do krizových center a zohledňovala charakter rodinného zázemí. Výzkumné soubory měly poměrně malý počet osob. 21 osob bylo v experimentální skupině (klienti krizových center) a 24 osob v kontrolní skupině. Jejich věk byl v rozmezí 14–18 let. Kromě testu tří stromů byla administrována Škála rodinného prostředí (Hargašová a Kollárik 1980) a Dotazník rodinných vztahů, který zkonstruovala Sedláková pro potřeby svého pilotního výzkumu v roce 1993.

Alexandrová, R.: Test tří stromů – využití u dětí mladšího školního věku. FF MU, Brno 1998.

Autorka zkoumala ve 12 hypotézách údaje týkající se testu samotného (např. „Ještěže v reálné rodině žije matka i otec, potom se v kresbě tří stromů objeví matka, otec a dítě – tj. identifikační strom nebo obraz sourozence“). Děti kreslily ještě začarovanou rodinu, dále byly podrobeny osmipoložkovému dotazníku rodinných vztahů vlastní konstrukce. U menšího vzorku 20 dětí byl použit individuální rozhovor a inquiry k Testu tří stromů. U tohoto vzorku byl administrován ještě semiprojektivní test rodinných vztahů Antony – Bene, Kochův Baumtest a ještě jeden dvánáctipoložkový dotazník rodinných vztahů vytvořený autorkou. Celkem bylo vyšetřeno 105 dětí ve věku 6–9 let.

Michalová, D.: Projektivní diagnostika u dyslektiků. FF MU, Brno 1998.

Předmětem výzkumu bylo zjistit rozdíly v rodinných vztazích mezi dyslektickými dětmi a dětmi bez této poruchy. Bylo vyšetřeno 30 dětí dyslektických a 30 dětí z kontrolní skupiny. Všichni probandi byli ve věku 9–10 let. Kromě Corbozova testu byly snímány tři položky Michalova Projektivního interview, a to Kouzelný svět, Nedokončené věty a Dětský svět.

Svobodová, Z.: Osobnostní vlastnosti a charakteristiky rodinného prostředí žáků zvláštních škol. FF UP, Olomouc 1999.

Byly porovnávány kresby žáků základních a zvláštních škol. Experimentální skupinu tvořilo 60 žáků, kontrolní skupina byla stejně početná. Jednotlivé skupiny byly tvořeny vždy třemi podskupinami žáků vybraných ze 3., 4. a 5. třídy. Ke kresbě tří stromů kreslili probandi ještě lidskou postavu a dále vytvářeli kresbu rodiny. Ověřovaných osm hypotéz se týkalo např. sebevědomí probandů, jejich agresivity, úzkostnosti, pocitu příslušnosti k rodině, apod.

Muselová, M.: Příspěvek k analýze způsobu rodinné výchovy u odsouzených delikventů jako kriminogenního faktoru. FF MU, Brno 2000.

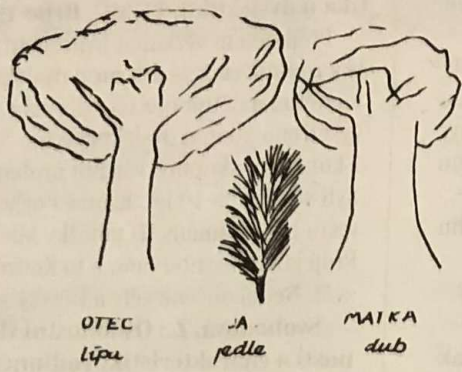
Test byl použit na dospělé populaci 50 odsouzených za různé trestné činy, kteří byli ve výkonu trestu. Byli ve věku 20–26 let. Kontrolní skupina byla stejně velká, věk se pohyboval v rozpětí 18–24 let (šlo o učně elektrotechnického učiliště). Jako další metoda sloužil Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině od Čápa a Boschka. Obecněji formulované hypotézy zkoumaly vztah mezi způsobem výchovy a funkcí primární rodiny a frekvencí výskytu negativního hodnocení vztahů v primární rodině.

Uvedené práce sloužily a slouží jako první zdroje dat u naší populace. V letošním roce sebrala v rámci vědecké přípravy větší soubor dat RNDr. Eva Reiterová z katedry psychologie FF Univerzity Palackého v Olomouci a provedla jejich podrobné statistické zpracování. Jedná se o snahu dospět k preliminárním normám, které by umožnily používat test v rutinních podmínkách, a nabídnout tak odborné veřejnosti novou metodu, kterou by bylo možno rozšířit psychodiagnostické instrumentarium.

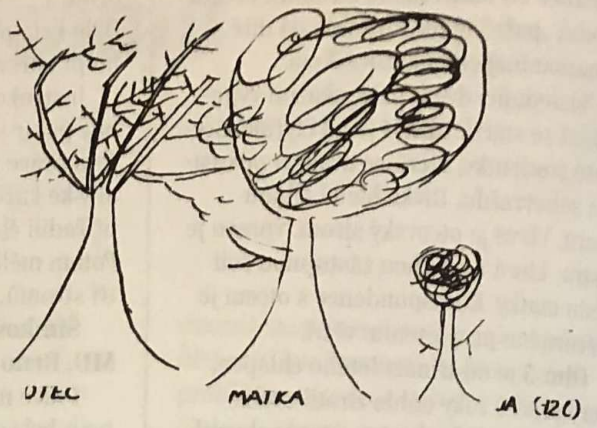
Cenné je, že se osvědčilo použití testu u osob v širokém věkovém rozsahu – od

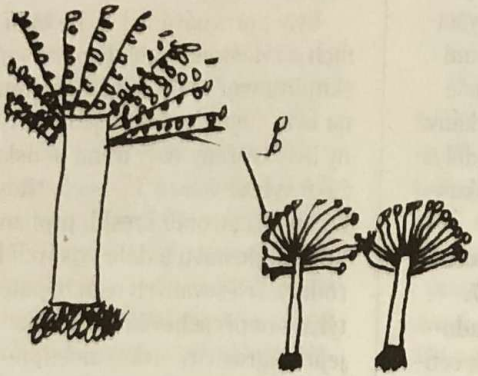
1

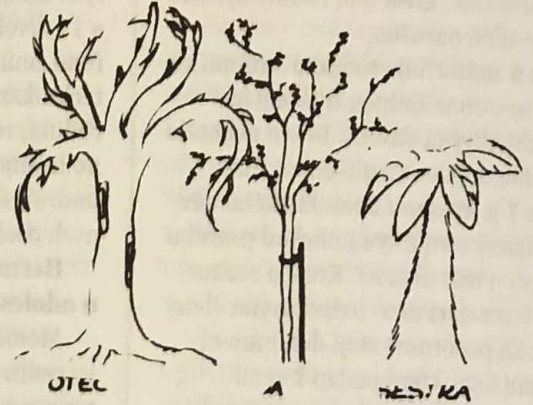
2

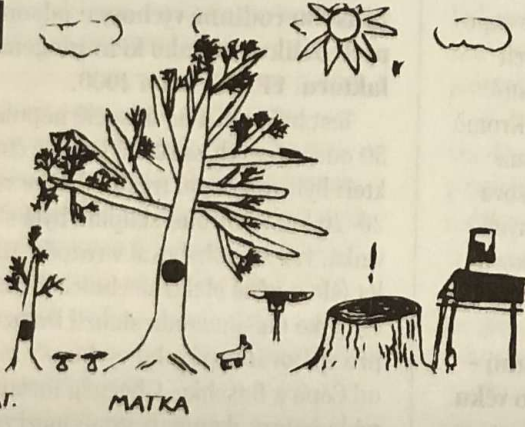
3

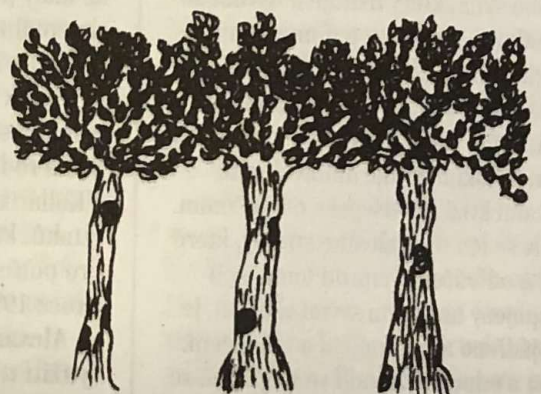
4

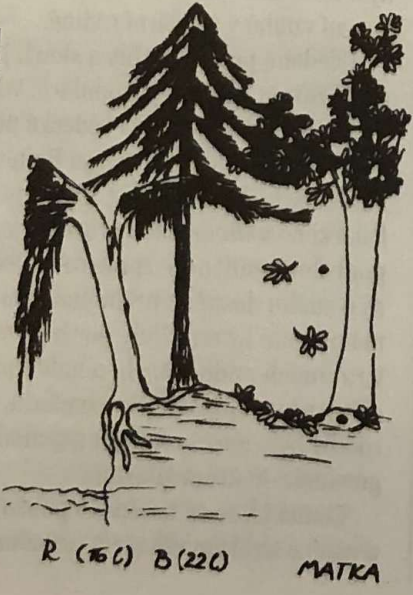
5

6

7

8

Autor testu vycházel z pozorování dětí z prvních tříd. Ty měly k svátku matek nakreslit nějaké stromy. Většina dětí namalovala stromy tři a ke všeobecnému překvapení je sama citové vztahy k jiným lidem a mezi jednotlivými členy rodiny navzájem.

6 let (začátek školní docházky) až po věk mladé dospělosti cca v 26 letech (nejen vysokoškolští studenti, ale i mladší delikventi). Rovněž tak je slibné diskriminační působení testu v různých vzdělanostních a sociálních podmínkách (studenti, učni, žáci, odsouzení).

Test tří stromů v dalších studiích

Teprve v posledním roce jsme se mohli seznámit s několika pracemi, které měly následující zaměření:

Buchele – Karrer (1974) zkoumala vztahy mezi Testem tří stromů a jinými projektivními technikami (Kochův Baumtest, Scenotest Staabsové, Kresba rodiny). Sbíráni dat prováděla u různých diagnostických skupin (byly to např. neurozy, schizofrenie a autismus, prepsycho-patické fáze, vývojová opožděnost). Nej-jemněji diferencoval Test tří stromů neurotické děti. Výsledky vedou autorku k závěrečným úvahám, že Test tří stromů nediodagnostikuje izolovanou osobnost probanda, nýbrž jej analyzuje vzhledem k jeho okolí. Získaná symbolika směřuje k poznání, že pro neurotické děti jsou nadějně dvě cesty: buď analytická terapie nebo speciální pedagogický přístup.

Gnos ve své disertační práci (1978) zkoumala použití Corbozova testu u školních dětí různého věku. Všimá si typů zobrazovaných stromů ve vztahu k verbálně popisované rodině. Rovněž se zabývá vlivem výtvarné výchovy (dětí v krátké době před administrací Corbozova testu kreslily strom v rámci výtvarné výchovy). Následkem byla jistá uniformita v testové kresbě. Z jejích kritérií můžeme uvést: velikost stromů, přítomnost listů a ovoce, zda představují či ne-představují členy rodiny, kamarády, spolužáky. Zkoumají se tedy jednotlivosti v kresbě a zohledňují se údaje získané v rozhovoru s dítětem či objektivní informace.

Corboz a Gnos (1980) použili Test tří stromů k vyšetření 154 žáků v curyšských školách ve věku 8, 11 a 14 let. Zaměřili se na rozdíly mezi dětmi žijícími ve fungujících nebo v rozbitých rodinách. Z formálních kritérií si všimají, zda

jsou kresleny stromy ovocné, jehličnaté, exotické, listnaté či těžko zařaditelné. Sdělují, že se jim opakovaně potvrdilo užité kresby tří stromů jako nevědomého popisu rodinné situace.

Protože jsme neměli k dispozici žádné konkrétní údaje o tom, které kategorie či prvky kresby autor hodnotí, dospěli jsme – inspirováni kritérii Kochova Baumtestu – k následujícím kategoriím (spolu s vlastními úvahami o dynamických vztazích mezi jednotlivými stromy, a tedy mezi jednotlivými členy rodiny):

1. Zobrazení členů rodiny v kresbě.
2. Plošné rozložení stromů.
3. Poloha identifikačního stromu.
4. Absence identifikačního stromu.
5. Dominance některého stromu.
6. Zvláštní prvky, naznačující patologii v kresbě.
7. Detailní doplňky v kresbě.
8. Vzájemná propletenost stromů.
9. Podoba stromů (typová odlišnost či podobnost jednotlivých stromů).
10. Výskyt jehličnatých stromů.
11. Nápadně malé stromy.
12. Asymetrie v kompozici.
13. Příliš chudá kresba.
14. Absence mateřského či otcovského stromu.
15. Poloha identifikačního stromu uprostřed.
16. Nápadný výškový rozdíl mezi identifikačním stromem a rodičovskými stromy.
17. Všechny stromy jednoho druhu.
18. Každý strom jiného druhu.
19. Identifikační strom stejného druhu jako jeden rodičovský.
20. Jiné.

Detailním rozbořením jednotlivých hodnotících kritérií, jejich diskriminačních schopností a významovými korelátů se budeme zabývat v dalším výzkumu. Zde předkládáme pouze to, čemu se v odborných žurnálech říká nejčastěji „předběžné metodické sdělení“.

Poznámka: Jedná se o rozšířenou variantu autorova článku ve Sborníku prací FF BU, P 4.

Literatura:

- Blau, T. (1991). *The Psychological Examination of the Child*. New York: John Wiley and Sons.
- Büchele-Karrer, B. (1974). *Vergleichende Untersuchungen zwischen Dreibaum und anderen Projektiven Tests*. *Prax. Kinderpsychol. Kinderpsychiat.*, 5, 166–181.
- Carneiro, F. C. (1992). *O desenhadodas 3 árvores*. *Jornal de Psicologia*, 10, 19–21.
- Corboz, R.J. (1963). *Le dessin des trois arbres*. *Lisboa Crianca Portuguesa XXI*, 349–364.
- Corboz, R.J., Gnos, P.U. (1980). *Der Dreibaumtest in der Volksschule*. *Acta paedopsychiat.*, 46, 83–92.
- Gnos, P.U. (1978). *Der Dreibaumtest ausgeführt in Schulklassen verschiedener Alterstufen*. *Inaugural-Dissertation Medizinische fakultät der Universität Zürich*.
- Klessmann, E. (1980). *Das Katathyme Bildererleben als Spiegel gestörter Familiebeziehungen bei Kindern und Jugendlichen*. In: Leuner, H.C. Hrsgb.: *Katathymes Bildererleben. Ergebnisse in Theorie und Praxis*. Bern, Stuttgart, Wien: Huber.
- Kolučová, J., Morávek, S. (1991). *Psychologická diagnostika dětí a mládeže*. Olomouc: UP.
- Kottje-Birnbacher, L. (1980). *Erste Ergebnisse der Paartherapie mit dem Katathymen Bildererleben*. In: Leuner, H.C. Hrsgb.: *Katathymes Bildererleben. Ergebnisse in Theorie und Praxis*. Bern, Stuttgart, Wien: Huber.
- Řičan, P., Ženatý, J. (1988). *K teorii a praxi projektivních technik*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Stančák, A. (1996). *Klinická psychodiagnostika dospělých*. *Nové Zámky: Psychoprof*.
- Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Porál.
- Svoboda, M. (2000). *První ověřování testu tří stromů na české populaci*. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, Brno*.
- Šípek, J. (1996). *Projekce a projektivní metody v psychodiagnostice*. Praha: Propsy.